

ՊԱՎԻԹ ԱՆՎԱՆ ՍՏՈՒԳԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՒ ՆՐԱ ԿԱՊԸ ՀԱՅՈՑ ՆԱԽԱՅԱՅԱՑԱՆ ՕՐԱՅՈՒՅՅԻ ՀԵՏ¹

1. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Դավիթը հայոց տիեզերավեպի երրորդ ճյուղի գլխավոր հերոսի անունն է: Այն դիցավեպի առանցքային կերպարներից է, այնքան կարեւորված ու սիրված, որ շատ բանասացներ էպոսի բազմաթիվ տարբերակներ կոչում են նրա անունով՝ «Սասունցի Դավիթ» (Սասնա Դավթի հեքիաթ, Թոր Դավիթ եւ այլն):

Մեր իրականության մեջ Դավիթ անվան ստուգաբանության փորձեր բազմիցս կատարվել են. Անանուն², Հր. Աճառյան³, Հովհ. Թումանյան⁴, Ավ. Իսահակյան⁵: Այդ բոլոր փորձերը, ինչպես նշում է վերջերս նույն խնդրին անդրադարձ կատարած Հ. Դավթյանը, հիմնականում վերաբերում են բառի հնչյունական կազմին՝ կառուցվածքին, իսկ բովանդակային կողմը՝ իմաստը մնում էր մոլթ ու անհասկանալի: Տարածված տեսակետ է, թե իբր Դավիթը փոքր-ինչ հնչյունափոխված հրեական Դավիդ անունն է, որը թարգմանաբար նշանակում է «սիրելի, սիրեցեալ»⁶:

^{1*} Ստացվել է՝ 11.11.2024, գրախոսվել է՝ 15.11.2024: Էլ. հասցե՝ orongo9@mail.ru: Նյութը նախնական հաղորդման տեսքով առաջին անգամ ներկայացվել է «Համբարձումյանական 15-րդ ընթերցումներ»-ին (Բյուրական, 7.12.23)՝ «Դավիթ անվան ստուգաբանության փորձ» վերնագրով:

² Լատ Ն. Ա. ԳՈՆՑ, Երկեր, Երեւան, 2008, էջ 137–138:

³ Հր. ԱՃԱՌԵԱՆ, Հայոց անձնանունների բառարան, հտ. Բ., Երեւան, 1944, էջ 22–23:

⁴ ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ, Հայկական էպոսի բառարանից, ԵԼԺ, հտ. VIII, Երեւան, 1999, էջ 254–322:

⁵ Ավ. ԻՍԱՀԱԿՅԱՆ, Փորձ մեր էպոսի դիցաբանության մասին, ԵԺ, հտ. V, Երեւան, 1977, էջ 156–171:

⁶ Ա. ՏԵՐ-ԽԱԶԱՏՈՒՐԵԱՆ, Հ. ԳԱՆԳՐՈՒՆԻ, Փ. ՏՕՆԻԿԵԱՆ, Հայոց լեզուի նոր բառարան, Պէյրուիթ, 1968, էջ 914: Հ. ԴԱՎԹՅԱՆ, Դավիթ անվան ստուգաբանության նոր փորձ, 2023: <https://>

Պոլինեզիական լեզուների (մասնավորապես՝ Զատկի կղզու ռապանուի կամ ռապանուերեն լեզվի) եւ հայերենի միջեւ բացահայտված կայուն հնչյունական օրինաչափություններն⁷ ու դրանց հիման վրա իրականացված բազմաթիվ հավաստի ստուգաբանությունները⁸ թույլ են տալիս արձանագրել, որ պոլինեզիական լեզուները սկզբնաղբյուրի դեր կարող են կատարել հայերենի համար: Զի բացառվում, որ Դավիթ անվան ծագման, կազմության եւ ելակետային իմաստի բացահայտման հարցում նույնպես խիստ օգտակար կարող են լինել հնագույն պոլինեզիական լեզուների տվյալները: Այդ իսկ պատճառով միանգամայն արդարացված է հիմնավոր ենթադրել համարում Դավիթ անվան ստուգաբանության փորձը՝ պոլինեզյան լեզվանյութի եւ հայերենի տվյալների ընդգրկմամբ: Սակայն ինչքան էլ որ լեզվաբանական տեսակետից հիմնավորված ու արդարացված լինի նման փորձը, կարծում ենք, ավելորդ չէր լինի լեզվաբանական՝ ձեւաիմաստային ստուգաբանական նյութը հիմնավորել՝ վկայակոչելով նաեւ լրացուցիչ, արտալեզվական փաստարկներ:

Նման փաստարկների աղբյուրը պոլինեզիական առասպելներն են, որոնցում պահպանվել են մեր վաղնջագույն անցյալի մասին վկայող թանկագին մասունքներ⁹: Դրանց մեջ բավականին շատ են պոլինեզիական առասպելական հերոս Տաֆակին եւ հայոց Դավթին վերաբերող կենսագրական եւ բնութագրական ընդհանրությունները.

ա) պոլինեզիական առաջնորդի կատարելատիպը *Tafaki/Tahaki* անունն է կրում: Համայն Պոլինեզիայի սիրելի այս հերոսն իր ենթադրյալ նախնու պես, որ կրում է *Maui* (Մաուի) անունը (Մհեր արդյոք), իրավամբ կարող է համարվել Պոլինեզիայի ամենահայտնի ու ամենասիրված առասպելական հերոսը (ճիշտ այնպես, ինչպես հայոց դիցավեպի Դավիթը): Ահա ինչ է գրում նրա մասին Կ. Լուումալան (Katharine Luomala, 1907–1992). «Տաֆակին պոլինեզիական ազնվականի լավագույն հատկանիշների՝ առնականության, գեղեցկության, մոգական ուժի եւ բնավորության մարմնացումն է... Նա առաջնորդ-կատարելություն է, նմուշօրինակ բոլոր ազնվազարմ առաջնորդների համար. անվանի ազնվատոհմիկները,

նաեւ ոչ անվանինները նրա հետ են համեմատում իրենց կառավարողներին... Թեեւ նրա մասին հյուսված բազմաթիվ եւ բարդ ասքերի մեծ մասը Կենտրոնական Պոլինեզիայի եւ Նոր Զելանդիայի ծնունդ են, սակայն նրա անունը եւ նրա մասին որոշ տեղեկություններ հայտնի են ամբողջ Պոլինեզիայում եւ նրանից արեւմուտք ընկած կղզիներում, որտեղ զգացվում է պոլինեզիական ազդեցությունը»¹⁰,

բ) Դավթի պես Տաֆակին նույնպես սխալներ է գործում, հաղթահարում դժվարություններ, «նա ուներ թշնամիներ, որոնց մեջ ամենավտանգավորը եւ դաժանը իր ազգականներն էին»: Տաքարյուն, կռվասեր ու կռվարար բնավորության տեր նրա եղբայր(ներ)ը (որոշ ասքերում՝ հորեղբոր տղաները) ծաղրում ու զայրացնում էին նրան, իսկ խաղընկերները, տեսնելով, որ նա միշտ հաղթող է դուրս գալիս, նախանձից դրդված այնքան են ծեծում, որ մտածում են, թե մահացել է եւ հողով ծածկում են, բայց նա ուշքի է գալիս եւ ելնում է գերեզմանից (հիշենք, թե ինչպես տարեկից տղաները, տեսնելով իրենց մոտեցող Դավթին, փախչում էին եւ ամեն կերպ խուսափում նրա հետ խաղալուց),

գ) Տաֆակիի մասին ասքերում իր ուրույն դերն ունի «Պառավ կախարդուհին» կամ «կույր Պառավ նախատատը», որը նրա խորհրդատուն է՝ սիրային հարցերում հաջողության հասնելու համար (հմմտ.՝ հայոց տիեզերավեպի կորեկի արտատեր Պառավը, որը «...մի ժամանակ Մեծ Մհերի սիրածն է եղել», «կանխագուշակում է երիտասարդ հսկայի ապագան», «շարունակ խրատներ ու ցուցումներ է տալիս Դավթին, ...թաքցրած գաղտնիքներ է բացում եւ մայրական խրատներ տալիս, թե, օրինակ, ինչպես խուսափել հորեղբոր կնոջ՝ Սարիեի երկար ու համառ հետապնդումներից») ¹¹,

դ) Տաֆակին հսկա է. Տահիտի կղզու ամենաբարձրահասակ տղամարդիկ չէին հասնում նույնիսկ նրա ուսերին, երբ նա քայլում է, անգամ ամենակարծր գետնի վրա մնում են նրա ոտնահետքերը (Քուռկիկ Զալալին հեծած Դավթի մասին դիցավեպում ասվում է «տեսան՝ սարը հեծած սարի վրա կգա»,

¹⁰ Տե՛ս К. Луомала, Голос ветра (полинезийские мифы и песни), Москва, 1976, էջ 179 (անվանի բանահյուսագետ, Հավայների համալսարանի պրոֆեսոր, Բանահյուսական արվեստի ուսումնասիրման միջազգային ընկերության՝ Հավայների գծով փոխնախագահ):

¹¹ «Սասունցի Դավթ», Հայկական ժողովրդական էպոս, նախաբանը՝ ակադ. Հ. Օրբելու, Երևան, 1961, էջ LIV:

ե) Տաֆակիի նիզակը պատրաստված է կոկոսյան արմավենուց, իսկ երբեմն նա որպես զենք օգտագործում է նաեւ արմավենու ամբողջական բունը¹² (Դավիթն իր թշնամիներին, արտատեր Պառավի արտի ագռավներին եւ խոլբաշու զորքն «ավլում» է արմատախիլ արված բարդի ծառով),

զ) Տաֆակիի գործիքներն ու զենքերը ոչ ոք ի վիճակի չէ գետնից բարձրացնելու, նրա նիզակը կշռում է 20 ֆունտ (մկունդի՝ հայկական դիցավեպում ներկայացված քաշը 300 լիտրն է: Սասունցիների մասին Կոզբազդինը վկայում է, թէ «էնտեղ, ճժեր, որ նոր էլած՝ դիվանական// Իրենց նետ կա՝ քանց ձիթնանի գերան»)¹³:

է) Տաֆակիի մայրը կիսագերբնական արարած է՝ Ծովի տիրակալի դուստրը, մորական նախատատը գտնվում է ծովում¹⁴ (հմմտ.՝ Դավթի նախատատ Ծովինար),

ը) Պոլինեզիական առասպելներում ամենից շատ ընդգծվում, գովերգվում է Տաֆակիի աներեւակայելի գեղեցիկ կարմիր (=արեւ/լուսին) դեմքը: (Հայոց «...Դավթն ակնյայտօրէն արեգակնային հերոս է՝ դասական արեգակնային հերոսին բնորոշ յատկանիշներով (դեւեր ու վիշապներ սպանել, գանձեր ու աղջիկներ ազատել, քաղաքը փրկել, ի վերջոյ՝ ամուսնանալ եւ սերունդ թողնել)...»¹⁵: Որոշ դեպքերում Դավիթ անվանը վերագրվել է նաեւ «գեղեցկատես» իմաստ: Օրինակ՝ Հր. Աճառյանը սխալ էր համարում անվան՝ «ԶԴավիթ, որ թարգմանի գեղեցիկ տեսլամբ» բացատրությունը)¹⁶,

թ) Պոլինեզիայում Տաֆակի անունը կիրառվում է որպես մակդիր եւ համարվում է մեծագույն գովասանք. որեւէ առաջնորդի անվանը ավելացնել Տաֆակի անունը նշանակում է ընդգծել, որ նա գեղեցիկ է, արժանապատիվ, հեղինակավոր առաջնորդ, ունի երեւելի ծագում եւ բացառիկ ընդունակություններ: Նման պատվի է արժանացել, օրինակ, Մանգարեւա կղզու առաջնորդ Te-Hau-o-Tafaki-ն (Տե-Հաու-օ-Տաֆակի): Տաֆակի անունով են պատվում մանավանդ շիկավարս, կարմրադեմ եւ բարձրատոհմիկ մանգարեցիներին: Իսկ Տուամոտու կղզիներում պատանիների

¹² Տէս Կ. ԱՅՕՄԱԼԱ, նշ. աշխ., էջ 188:

¹³ «Սասունցի Դավիթ», Հայկական ժողովրդական էպոս, Հայպետհրատ, II հրատ., նախաբանը՝ ակադ. Հ. Օրբելու, Երեւան, 1961, էջ 212:

¹⁴ Տէս Կ. ԱՅՕՄԱԼԱ, նշ. աշխ., էջ 176–201:

¹⁵ Գր. ԲՐՈՒՏԵԱՆ, Հայկական «Սասնայ ծռեր» դիցավեպի մի դրուագի ժամանակի որոշման փորձ, «Էջմիածին», 2021, Ժ., էջ 63:

¹⁶ Հր. ԱճԱՌՅԱՆ, Հայոց անձնանունների բառարան, հտ. Բ., Երեւան, 1944, էջ 22:

մոտ առնականության, խիզախության դաստիարակության հետ կապված ծեսերում կենտրոնական տեղ են գրավում Տաֆակիի կենսագրության վրա հիմնված երգերը¹⁷: (Որոշ փաստեր վկայում են, որ հայոց տիեզերավեպի մեջ նույնպես Դավիթ անունը ժամանակի ընթացքում գիտակցվել է որպես հասարակ անուն՝ «Քաջ, կտրիճ, անվախ, համարձակ» իմաստներով. երբ Դավիթը գնում է Խանդուկ խանումի պալատը, էպոսն ասում է. «Աթոռ մը թալեցին Տավթի տակ, նստավ մեջ էն 39 Տավիթներու, որ ուրմեն առաջ աշըղներ եկեր՝ բերեր էին»¹⁸: Այժմ այն ձեռք է բերել զանազան հեգնական իմաստներ՝ դանդաղ, ծուռ, խենթ, շաշ, անտաշ հսկա, նաեւ անհեթեթ. «Թիֆլիսի բարբառում առած կա, որ մի բանի անհեթեթությունը ցույց տալու համար ասում է. «Ի՛նչ իծանիր, վուրթի, դավիթ»»), իսկ «Լոռում գործածական է «աշաշ Դավիթ» կամ «Դարթիկ» ձեւը՝ մեկի շաշությունը ցույց տալու համար»¹⁹,

ծ) Պոլինեզիական ծեսերն ու պայմանականությունները Տաֆակիի համար բնական են, նա հաճույքով է կատարում իր պարտականությունները եւ գործում է վճռականորեն՝ իր ուժերի հանդեպ հիասքանչ վստահությամբ»²⁰: Տաֆակիի մասին ասվում է, որ նա «...ներամբողջական անձ է (цельная личность) եւ որտեղ էլ որ հայտնվում է, միշտ արժանանում է հարգալից ու սրտագին ընդունելության»²¹: Կ. Լոռմալան նշում է, որ «Տաֆակիի կյանքի յուրաքանչյուր էական դրվագ կամ միջադեպ ունի իր զուգահեռը այլ հերոսների կենսագրության մեջ»²²: (Ինչպես խորաթափանցորեն նկատել է Գր. Բրուտյանը՝ «...կերպարի բազմակողմանիությամբ եւ յագեցուածությամբ Դավիթը դիցավեպում էապես գերազանցում է միւս բոլորին: Թերեւս միայն դիցավեպի իգական կերպարներն են, որ հանդէս են գալիս Դարթի կողմից չկրկնուող գործառոյթներով», «Դարթն իր առանձնա-յատկութիւններով ամենահարուստն է դիցավեպի կերպարների մէջ. եւ նա ունի (իգականներից զատ) բոլոր միւս հերոսների յատկանիշները»)²³:

¹⁷ Տէս Կ. ԼՍՕՄԱԼԱ, նշ. աշխ., էջ 178:

¹⁸ Հովհ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ, ԵԼԺ, հտ. VIII, Ուսումնասիրություններ, օրագրեր եւ այլ նյութեր, Երեւան, ՀՀ ԳԱԱ, 1999, էջ 279, 291: Զոջանց Տուն կամ Սասմայ ծուր, խմբագր. Ստ. Կանայեան, Վաղարշապատ, 1910, էջ 27:

¹⁹ Հովհ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ, ԵԼԺ, հտ. VIII, Ուսումնասիրություններ, օրագրեր եւ այլ նյութեր, Երեւան, 1999, էջ 292:

²⁰ Տէս Կ. ԼՍՕՄԱԼԱ, նշ. աշխ., էջ 176–201:

²¹ Նույն տեղում, էջ 179:

²² Նույն տեղում, էջ 178:

²³ Գր. ԲՐՈՒՏՅԱՆ, Հայկական «Սասմայ ծուր» դիցավեպի մի գրուագի ժամանակի որոշման փորձ, «Էջմիածին», 2021, ԺԱ., էջ 75, 77:

Այս եւ այլ արտալեզվական ընդհանրությունները, որոնցից յուրաքանչյուրն արժանի է առանձին մանրակրկիտ ուսումնասիրության, բավարար հիմք են ստեղծում Տաֆակի-Դավիթ զուգահեռի անցկացման եւ հայերեն Դավիթ անվան՝ պոլինեզիական լեզվանյութի օգնությամբ ստուգաբանելու համար: Կարելուում ենք մանավանդ, որ տարաբնույթ ընդհանրությունների ֆննությունը ցույց է տալիս, որ ռապանուներեն լեզվի փաստերը հայերենի համար ունեն ուղղակի սկզբնաղբյուրի արժեք եւ հարազատորեն են արտացոլում վաղնջագույն հայերենի լեզվական իրողությունները:

2. ՆՅՈՒԹԸ, ԵՂԱՆԱԿՆԵՐՆ ՈՒ ՄԻՋՈՅՆԵՐԸ

Նախ փորձենք պարզել Դավիթ անվան կազմությունը: Անանուն մեկ-նիշը գտնում էր, որ այն բաղկացած է դաւ եւ -իթ մասերից²⁴: Այս կարծիքը մեզ միանգամայն ընդունելի է թվում եւ ստուգաբանությունը սկսենք այս կանխադրույթով՝ հընթացս հիշեցնելով, որ հայոց մեջ այս անունն առկա է հետեւյալ երեք տարբերակներով. Դավիթ, բարբառային Տավիթ/Տալիտ ու Թավիթ, որոնց մասին առավել մանրամասն՝ ստորեւ:

*Դավթի հետ բնութագրական եւ կենսագրական ընդհանրություններ ցուցաբերող պոլինեզիական առասպելական հերոսի անունն է *Tafaki//Tahaki (Տաֆակի//Տահակի), որոնցից առաջինը վերականգնված նախապոլինեզերեն տարբերակն է: Պոլինեզիական լեզուներին հասուկ է f/h/v հերթագայություն. Տուամոտու եւ Տահիտի կղզեխմբերի լեզուներում՝ f/h/v, մաորի եւ հարավային մարկիզերեն լեզուներում՝ f/h, հավայերեն լեզվում՝ h/u/w, իսկ ռապանուի լեզվում՝ h/v: Այս հերթագայությունների արդյունքում վերոհիշյալ նախապոլինեզերեն Tafaki, Tahaki անունները պոլինեզիական տարբեր կղզիների լեզուներում հնչում են Tafaki, Tahaki, Tavaki, Tawaki ձևերով: Ակնհայտ է, որ անվան Tavaki/Tawaki տարբերակի taw/tav (տաւ/տավ) արմատը հնչունաբանորեն առավել մոտ է հայերեն Դավիթ անվան դավ արմատին եւ տառացիորեն նույնանում է այդ անվան՝ հայերենի բարբառներում պահպանված Տավիթ/Տալիտ տարբերակների տավ/տաւ արմատներին (Սասնա Տավիթի հեքիաթ, Սասնա Տավիթի խեքաթ²⁵, Թլոր Տավիթի հեքիաթ)²⁶:*

²⁴ Ն. Ա. ԳՈՆՑ, Հին հավատք կամ հեթանոսական կրոնը հայոց, Վենետիկ, 2008, էջ 137:

²⁵ «Սասնա Մուր», հտ. Գ., Պատումների գրառումները եւ բնագրի պատրաստումը՝ Ս. Հարությունյանի եւ Ա. Սահակյանի, Երեւան, 1979:

²⁶ «Սասնա Մուր», հտ. Դ., Նոր պատումների գրառումը եւ բնագրի պատրաստումը՝ Ս. Հարությունյանի եւ Ա. Սահակյանի, Երեւան, 1999:

2.1. Դավիթ անվան տավ/տաւ արմատը

Վերոհիշյալ tav/taw արմատը ռապանուերենում հնչում է tau (հիշեցնենք, որ վ հնչյունը գրաբարում ուներ եռատառ գրություն՝ վ, ու եւ լ): Ռապանուերեն tau բառն ունի «տարի», «ժամանակահատված (сезон)», «ժամանակաշրջան (эпоха)», «տարիք» իմաստներ: Մեր ուսումնասիրությունների արդյունքում պարզվել է, որ ռապանուերենի պարզ խուլերին հայերենում համապատասխանում են խուլեր, շնչեղ խուլեր եւ ձայնեղներ: Հաշվի առնելով հեռավոր ծայրամասային շրջաններում պահպանված մշակութային եւ լեզվական իրողությունների չափազանց մեծ հնություն մասին այլեւս հաստատված դրույթը եւ ռապանուերեն-հայերեն լեզվանյութի համեմատության արդյունքներից բխող՝ պարզ խուլերի նախնականության մասին մեր տեսակետը²⁷, տրամաբանական է արձանագրել, որ անվան նախնական/ելակետային տարբերակները Տաւիտ//Տավիթ ձևերն են՝ տաւ/տավ արմատով, որից էլ անհրաժեշտ է սկսել անվան ստուգաբանությունը: Հատկանշական է, որ խուլ պայթականով ձևերը պահպանված ենք գտնում դիցավեպի հայրենիք Սասուն-Մուշում եւ Ղարաբաղում: Պոլսի բարբառում եւս Դավիթ անունը հնչում է Թավիթ²⁸: Այսպիսով՝ ռապանուերենում պահպանված tau արմատը գալիս է լրացնելու վաղնջագույն հայերենի այն արմատների շարքը, որոնք հայերենում ունեն են խուլ (Տաւիտ, Տավիթ), են շնչեղ խուլ (Թավիթ), են ձայնեղ (Դավիթ) բաղաձայնով սկսվող տարբերակներ²⁹:

Պարզվում է, որ տավ/տաւ արմատը հայերենում առանձին կիրառություն չունի:

Նշենք, որ պոլինեզիական հնագույն ռապանուի լեզվում բացահայտվել են հայերենում այլեւս առանձին գործածություն չունեցող արմատներ, որոնք այստեղ դեռեւս ունեն առանձին գործածություն եւ հստակ բա-

²⁷ Լ. ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ, Պոլինեզյան լեզուների պարզ խուլերի արտացոլումները հայերենում, «Հայագիտությունը Մոնղոլիայում» միջազգային գիտաժողովի նյութեր, Վ. Բրյուսովի անվան պետական լեզվահասարակագիտական համալսարան (ԵՖՊՀ), Երեւան, 2020, էջ 128–146:

²⁸ Հայոց անձնանունների բառարան, հտ. Բ., Երեւան, 1944, էջ 23:

²⁹ Լ. ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ, Պոլինեզյան լեզուների պարզ խուլերի արտացոլումները հայերենում, «Հայագիտությունը Մոնղոլիայում» միջազգային գիտաժողովի նյութեր, Վ. Բրյուսովի անվան պետական լեզվահասարակագիտական համալսարան (ԵՖՊՀ), Երեւան, 2020, էջ 144–145, Լ. ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ, Հայերենի եւ պոլինեզյան լեզուների հնչյունաբառային առանձնահատկությունների զուգադրական վերլուծություն (անտիպ մենագրություն):

ռիմաստ, որը չի հակասում այդ արմատներով կազմված հայերեն բառերի իմաստներին: Այդ բառացանկն ընդգրկում է 31 բնիկ հայերեն եւ 40 շտուգաբանված ու այլ լեզուներից փոխառություն համարվող հայերեն բառեր³⁰: Վերոհիշյալ բնիկ հայերեն բառերի թվին կարելի է ավելացնել նաեւ ռապանուերեն լԱԱ₁ «տարի», «ժամանակահատված», «ժամանակաշրջան», «տարիք» բազմիմաստ բառը, որի իմաստները կապված են «ժամանակ» հասկացության հետ:

Ռապանուերեն լԱԱ₁ «տարի», «ժամանակ» բառի գրաբարյան զուգահեռները բնիկ հայերեն տեւ/տիւ/տի (a>e>i) ժամանականիշ արմատներն են. գրբ. տեւ «երկար քաշելը, տոկալը»³¹, որից՝ ի տեւ «երկար ժամանակ», տեւել «ժամանակ քաշել, դիմանալ», տեւումն, տեւություն եւայլն (ըստ Գ. Զահուկյանի՝ ծագում է *deu- «առաջ գնալ, հեռանալ» արմատից)³² եւ տիւ «ցերեկ, օրվա լույս մասը» (բխեցվում է diu- «օր», *deu-՝ *dei- «շողալ, փայլել» արմատներից)³³: Նույն արմատի շնչեղ բաղաձայնով սկսվող զուգահեռները պահպանված ենք գտնում հայերենի բարբառներում. (Դրբ.) թավ «որեւէ բան անելու հարմար ժամանակը, վիճակը», որից՝ թավը կուրցընէլ «հարմար ժամանակը/պահը կորցնել», թավը փրոնէլ «հարմար պահը որսալ», թավա ընգնէլ/ըղնէլ «հարմար պահը անցնելով՝ անհետաքրքիր դառնալ»³⁴, (Խրբ. (Բլ.) թավ, որից՝ թավին բերել «մի բան նիշտ ժամանակին անել»³⁵ (հմմտ. նաեւ ռուս. ծագ.-HO «վաղուց» բառը), Խաշթառակի բարբառով «թավը/թովը չի» նշանակում է՝ ժամանակը չի, որն արգելանք է, ասենք՝ խակ պտուղն ուտել ցանկացողին³⁶:

Ակնհայտ է ռապանուերեն եւ հայերեն բառերի երկպալանային՝ ձեւաիմաստային համընկնումը, ինչը վկայում է, որ հայերեն տեւ եւ տիւ արմատները ոչ թե տարբեր նախաձեւերից են ծագում (ինչպես ենթադրվում է), այլ նույնածագում բառեր են, որոնց՝ հայերենում այլեւս առանձին գործածություն չունեցող խուլ պայթականով վաղնջագույն հայերեն

³⁰ Լ. ՍԵՓԱՆՅԱՆ, Հայ-պոլինեզյան լեզվամշակութային ընդհանրություններ, Երեւան, 2015, էջ 126–132:

³¹ Հ. Լ. ԱՃԱՌՅԱՆ, Հայերեն արմատական բառարան, հտ. 4, Երեւան, 1926, էջ 398–399 (հետախու՝ ՀԱԲ):

³² Գ. ԶԱՀՈՒԿՅԱՆ, Հայերեն ստուգաբանական բառարան, Երեւան, 2010, էջ 727:

³³ Նույն տեղում, 2010, էջ 730:

³⁴ Ա. ՍԱՐԳՍՅԱՆ, Դարաբաղի բարբառի բառարան, Երեւան, 2013, էջ 190:

³⁵ «Հայոց լեզվի բարբառային բառարան», հտ. 2, Երեւան, 2002, էջ 84:

³⁶ Այս տեղեկությունը մեզ հաղորդեց Հր. Հակոբջանյանը:

տաւ/տավ ձեւը պահպանել են պոլինեզիական լեզուները. ռապանուերեն $\text{tau} = \text{հայերեն } * \text{տաւ} / * \text{տավ}$ (տե՛ս բրբ. թավ) եւ բնիկ հայերեն տեւ>տիւ, տի:

Ռապանուերեն tau1 «տարի», «ժամանակաշրջան» բառից՝ $\text{V} > \text{r}$ փաստված հերթագայության (nevaneva/heranera) արդյունքում³⁷ ստանում ենք գրաբարյան տարի «ամ, տարի» եւ դար «դարաշրջան, երկար ժամանակաշրջան, հատկապես հարյուր տարի» բառերը (հմմտ. նաեւ լատ. dū-ro «տեւել»):

Ավելորդ չենք համարում հիշեցնել, որ tau -ն ռապանուերեն միակ ժամանականիշ բառը չէ, որի զուգահեռները գտնում ենք հայերենում. գրաբարյան տեւ-ի հոմանիշ բնիկ հայերեն տոկ բառը նույնպես գտնում ենք ռապանուերենում որպես toke_3 , toke rau «տարվա եղանակ», որի տառացի զուգահեռը գրաբարյան տոկ «տոկալ տեւելը», «երկար տեւողութեամբ, շատ» բառն է (բխեցվում է հնիւ. $* \text{dowə}$ - արմատից, որի $* \text{dowə}$ ձեւից ունենք տեւել, վերջինս էլ՝ ըստ Գ. Զահուկյանի՝ $* \text{dou}$ -՝ $* \text{deu}$ - «հեռանալ, տարածում, տեւողություն» արմատից)³⁸:

Այսպիսով՝ կարելի է արձանագրել, որ

ա) Դավիթ անվան նախնական ձեւը խուլ պայթականով տարբերակն է, որը պահպանված է հայերենի բարբառներում եւ հնագույն պոլինեզիական լեզուներում,

բ) անվան ռապանուերեն tau «տարի» արմատի ձայնդարձային տարբերակները բնիկ հայերեն տեւ>տիւ, տի նույնաձագում բառերն են,

գ) ռապանուի tau (տավ/տաւ), հայերեն բարբառային թավ, գրբ. տեւ (հնց.) «տեւողություն»³⁹, տիւ (հնց.) «ցերեկ, օրվա լույս ժամանակը»⁴⁰ արմատների իմաստը կապված է տարի, ժամանակ հասկացությունների հետ,

դ) հայերեն Տաւիտ/Տավիթ/Թավիթ/Դավիթ անունը կազմված է բնիկ հայերեն տեւ/տիվ արմատների՝ հայերենում այլեւս անգործածական $* \text{տավ}$ նախաձեւով, որն ի թիվս հայերենում առանձին անգործածական այլ բնիկ բառերի, պահպանված ենք գտնում հնագույն պոլինեզիական լեզուներում, որպես առանձին գործածություն եւ բառիմաստ ունեցող արմատ:

³⁷ СЕУ И. ФЕДОРОВА, Мифы и легенды острова Пасхи, Ленинград, 1988, 101, И. ФЕДОРОВА, Некоторые черты развития рапануйского языка (на материале фольклорных текстов), в кн. «О языках, фольклоре и литературе Океании», Москва, 1978, էջ 41–42:

³⁸ Գ. ԶԱՀՈՒԿՅԱՆ, Հայերեն ստուգաբանական բառարան, Երեւան, 2010, էջ 732:

³⁹ Է. Գ. ԱՂԱՅԱՆ, Արդի հայերենի բացատրական բառարան, Երեւան, 1976, էջ 1437:

⁴⁰ Նույն տեղում, էջ 1443:

ՀԵՏԵԻՈՒԹՅՈՒՆ. Դավիթ անվան առավել հնագույն կամ ելակետային ձեւը հայերենի բարբառներում պահպանված խոլ պայթականով սկսվող տարբերակն է: Հայերեն Տաւիտ/Տավիթ/Թավիթ/Դավիթ անվան՝ ռապանուերեն լեզվում պահպանված *taui* (տաւ/տավ) արմատի նույնանշանակ ձայնդարձային տարբերակները բնիկ հայերեն տել/տիւ/տի եւ բարբառային թավ բառերն են՝ «ժամանակ» ընդհանուր իմաստով:

Մնում է պարզել հայերեն Դավիթ անվան -իթ վերջավորության ծագումն ու իմաստը:

2.2. Դավիթ անվան -իթ բաղադրիչի ծագումն ու իմաստը

Հրաչյա Աճառյանը Դաւիթ անվան ստուգաբանությանը խոչընդոտող եւ խնդրահարույց էր համարում այս մասնիկն այն պատճառով, որ «...հայտնի չէ սակայն, թե ո՞րտեղից է առաջացել հայերենում թ վերջածայնը, որ ո՛չ մի լեզվի մեջ էլ չկա»⁴¹: Առհասարակ, մասնիկների ծագումն ու իմաստը վերականգնելը շատ ավելի բարդ ու դժվարին աշխատանք է, քան արմատների, որովհետեւ մասնիկները, ըստ Ֆրանց Բոպի, երբեմնի իմաստակիր անկախ արմատներ են, որոնք լիիմաստ բառերին կցվելու արդյունքում կորցրել են իրենց ինքնուրույնությունը եւ հանդես են գալիս միազնած բառիմաստներով: Վերջիններիս իմաստը վերականգնելու կամ հասկանալու համար ստուգաբանական քննությունը պետք է հասնի ժամանակների այնպիսի խորքերի, երբ դրանք ունեցել են ինքնուրույն բառի արժեք եւ իմաստ: Նման դեպքերում առավել հնագույն լեզվաբանական ինքնուրույն հետ համեմատությունները կարող են օգնել գտնելու հայերենին վերաբերող եւ դեռեւս լուսաբանման կարոտ այնպիսի հարցերի բացատրություններ, որոնք անհնար է գտնել, եթե սահմանափակվենք միայն հնդեվրոպական լեզուների հետ համեմատության տվյալներով: Այս տեսակետից պարզապես անգնահատելի է հնագույն պոլինեզիական լեզուների, մասնավորապես, ռապանուերենի դերը հայերենի այն հնությունը հասնելու համար, երբ նախդիրներն ու քերականական կազմիչները դեռեւս առանձին գործածվող իմաստակիր բառեր էին:

Այդ դժվարին գործը հաջողելու համար մենք հիմք ենք ընդունում հետեւյալ փաստը. հայերենի՝ արդեն իսկ մթագնած իմաստով մի շարք (մոտա-

⁴¹ Հ. Բ. ԱճԱՌԵԱՆ, ձնանունների բառարան, հտ. Բ., Երևան, 1944, էջ 22–23:

վորապես 50) փերականական կազմիչների եւ այլ մասնիկների նախաձեւերը պահպանված ենմ գտնում պոլինեզիական լեզուներում՝ որպես լիմաստ աւմատներ: Դրանց միջոցով հնարավոր է դառնում պարզել/ճշտել հայերեն մասնիկների թե՛ նախաձեւը, թե՛ իմաստը⁴²: Այս փաստը հույս է ներշնչում, որ կարելի է նույն ձեւով պարզել հայերեն Դավիթ անվան -իթ մասնիկի ծագումը եւ նախնական/եւակետային իմաստը:

Հիշելով պարզ խոսքերի նախնականությունն ապացուցող փաստերից բխող այն հետեւությունը, որ հայերենի թ շնչեղ բաղաձայնը ծագում է նախնական ա պարզ խոսք բաղաձայնից, անվան -իթ վերջավորության համար ենթադրելի է *-իա նախաձեւ:

Պոլինեզիական լեզուներում առկա է *iti* «փոքրիկ» արմատ, որի վեջնահնչունի օրինաչափ անկումով ստացվում է հայերեն Դավիթ անվան -իթ վերջավորության համար մեր ենթադրած -իա նախաձեւը: *Iti* «փոքրիկ» արմատը շատ հին արմատ է, ավանդված է նախաավստրոնեզերեն ու նախապոլինեզերեն լեզուներից եւ պատկանում է համապոլինեզիական բառապաշարին. նախաավստրոնեզերեն **itik* «փոքրիկ», նախապոլինեզերեն **iti*, ռապանուերեն *iti*, սամոա *iti*, տահիտի *iti*, հավայերեն *iki*, մաորի *iti*, մանգարեա *iti*, տուամոտու *iti*: Ըստ այդմ՝ հայերեն Դավիթ անվան նախաձեւը կարող էր լինել Տավիտ/Տաւիտ: Անվան այս վերջին տարբերակն էլ հենց վկայված ենք գտնում Մակար եպիսկոպոս Բարխուդարյանի մոտ⁴³:

Սակայն այն բացակայում է Դավթի հետ համադրելի առասպելական հերոս Tafaki-ի անվան մեջ: Պոլինեզիական առասպելական հերոսի Tafaki անվան երկրորդ բաղադրիչը *aki* արմատն է, որից էլ սկսենք մեր ստուգաբանությունը: Այս անվան *aki* բաղադրիչը հավայերեն '*aki* արմատն է՝ «կծել, կրծել, պոկել» իմաստներով: Հավայերեն այս արմատն ունի երեք բնիկ եւ մեկ փոխառություն համարվող (սակայն բնիկության վարկածը չբացառվող) հայերեն զուգահեռներ.

հավայ. '*aki* «կծել, կրծել, պոկել» - գրաբ. խած- «խածելը, կծելը» (բխեցվում է **khad-s- khad-* «կծել» արմատից)⁴⁴, որից ունենք գրբ. խա-

⁴² Լ. ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ, լինեզյան լեզվամշակութային ընդհանրություններ, Երեւան, 2015, էջ 188–195:

⁴³ ՄԱԿԱՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԲԱՐԽՈՒՏԱՐԵԱՆՅ, Արցախ, Բագու, 1895, էջ 406: Հր. ԱՃԱՌԵԱՆ, Հայոց անձնանունների բառարան, հտ. Բ., Երեւան, 1944, էջ 22–23:

⁴⁴ Գ. ՋԱՆՈՒԿՅԱՆ, Հայերեն ստուգաբանական բառարան, Երեւան, 2010, էջ 310:

ծի, խածանել, խածուած, օծախած, խածեակ, նաեւ բրբ. խածել, խածնել (առավել հավանական ենք համարում հետեւյալ զարգացումը. ‘aki «կծել, կրծել, պոկել» (+h)⁴⁵ > *haki (հ > խ)⁴⁶ > հայերեն խած-),

հավայ. ‘akī «կծել, կրծել, պոկել» - գրաբ. կիծ «կծելը» (*gig-, *geig- «կծել, խայթել»)⁴⁷, որից ունենք «կծել, կծանել, կծատել» (թերեւս՝ ‘aki «կծել, կրծել, պոկել» (նախաձայն a-ի անկումով) > ki (արմատի կրկնությամբ) kiki > հայերեն կիծ), որից էլ, բնիկ հայերեն կրծել (*guurg-, *gurēugʰ-, *gurugʰ-) «ատամներով փոքր մասնիկներ պոկել», «ամբողջից մի բան պոկել»⁴⁸

եւ հավայերեն ‘akī «կծել, կրծել» (իմա՝ «մանրացնել»), «պոկել» - հայերեն -ակ1 վերջածանց (հավայերեն ‘ak(i) > տառացի հայերեն -ակ փոքրացուցիչ մասնիկ), որն էլ իմաստային առումով նույնական է համապոլինեզիական բառապաշարին պատկանող վերոհիշյալ ին «փոքրիկ» բառին:

Գ. Զահուկյանը ենթադրում է, որ -ակ փոքրացուցիչ մասնիկը փոխառություն է եւ «հավանաբար ծագում է իրանական -ak ածանցից, որ որոշ տարածքներում ունեցել է փոքրացուցիչ արժեք», բայց չի բացառում նաեւ վերջինիս բնիկության վարկածը՝ ավելացնելով, որ «հնարավոր է ենթադրել -ակ-ով կազմությունների բաղարկում հ.-ե. *kon > հայ. -կ(ն) ածանցով բնիկ հնդեւրոպական բառերի հետ, ինչպես -իկ եւ -ուկ ածանցների դեպքում»⁴⁹:

Կարծում ենք՝ հնագույն պոլինեզիական լեզուներում պահպանված նախաձեւը, որից օրինաչափորեն ծագում են բնիկ հայերեն վերոհիշյալ բառերն ու կասկածելի ծագման համարվող վերջածանցը, խոսում են նաեւ վերջինիս բնիկության տեսակետի օգտին:

Այսպիսով, պարզվում է, որ պոլինեզիական առասպելական հերոսի Tafaki անվան երկու բաղադրիչներն էլ ունեն բնիկ հայերեն բազմաթիվ զուգահեռներ.

tau «տարի», «ժամանակ», «ժամանակաշրջան» - բնիկ հայերեն տել/տիւ/տի, բարբառային թավ «ժամանականիշ բառեր»,

⁴⁵ Լ. ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ, Հայ-պոլինեզյան լեզվամշակութային ընդհանրություններ, Երեւան, 2015, էջ 57–59, 68–80:

⁴⁶ Նույն տեղում, էջ 34–35:

⁴⁷ Գ. ԶԱՀՈՒԿՅԱՆ, Հայերեն ստուգաբանական բառարան, Երեւան, 2010, էջ 404:

⁴⁸ Ս. ՄԱԼԽՍՅԱՆՅ, Հայերէն բացատրական բառարան, հտ. 2, 1944, էջ 504:

⁴⁹ Գ. ԶԱՀՈՒԿՅԱՆ, Հայերեն ստուգաբանական բառարան, Երեւան, 2010, էջ 794:

‘aki «կծել, կրծել», «պոկել» - բնիկ հայերեն խած- «խածելը, կծելը», կիծ- «կծելը», կրծել (կուրծ-) «ատամներով փոփ մասնիկներ պոկել», «ամբողջից մի բան պոկել», նաեւ -ակ փոքրացուցիչ մասնիկ:

Կատարված վերլուծությունների արդյունքում պոլինեզիական առասպելական հերոսի Tafaki/Tawaki/Tavaki անվան իմաստը կարելի է ձեւակերպել որպես

1. tau/tav «տարի», «ժամանակ» + ‘aki «կրծել, կծել», «ամբողջից մի բան պոկել», արդյունքում՝ «տարուց պոկված» կամ «պոկված ժամանակաշրջան» եւ

2. tau/tav «տարի», «ժամանակ» + ‘aki «կրծել «ատամներով փոփ մասնիկներ պոկել» = «ժամանակաշրջան փոփ» կամ «փոփ ժամանակաշրջան»:

Այս ամենը, սակայն, առայժմ ոչ մի պարզություն չի մտցնում հայերեն Դավիթ անվան իբ մասնիկի ծագման եւ իմաստի հետ կապված հարցերում: Այդ հարցերի պատասխանները գտնելու համար անհրաժեշտ է հիշել պոլինեզիական լեզուներին հատուկ որոշ հնչյունափոխական օրինաչափություններ եւ դրանց առնչվող հետեւյալ բացահայտումները:

Պոլինեզիական լեզուներում գործում է *t/k* հերթագայություն⁵⁰, որի հետքերը գտնում ենք նաեւ հայերենում. լոքանք/լուտանք, ձաղկել/ձաղտել, լեռտել/լերկել «մորթը՝ կաշին քերծվել», թափով/ֆափով «փուլթով», տրմուլ/կրմուլ «անփորձ»:

Այն գործում է նաեւ ռապանուերեն-հայերեն բառային ընդհանրություններում. ռապան. moiko «միւնել», «ծածկվել ամպերով» - գրբ. մոթ «մուլթ», մոգ «մուգ», մէգ «մառախուղ», ռապան. mooka «ներշնչել» - գրբ. մէա, որից՝ միտել «հակել, թեքել, ակնարկել», «խօսքը յատկապէս մէկին ուղղել», «հաւանութեան գալ, խոնարհիլ», ռապան. tatara (ta-tara) «քարքարոտ, ժայռոտ» - գրբ. կարկառ «քարակոյտ», ֆար «քար» (հնիս. kar- «քար, կարծր» արմատից), ռապան. moki, «նշանակություն, իմաստ» — գրբ. միա «խելք, բանականութիւն, ուշադրութիւն, իմաստ» եւլն:

T/k հերթագայությունը մասնակիորեն գործում է տահիտերեն, սամոա եւ տոնգա լեզուներում եւ ամբողջությամբ՝ հավայերենում. այստեղ ընդհանրապես բացակայում է *t* հնչյունը եւ նրան բոլոր դիրքերում

⁵⁰ Լ. ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ, Հայ-պոլինեզիան լեզվամշակութային ընդհանրություններ, Երեւան, 2015, էջ 63–64:

փոխարինել է *k*-ն. օրինակ՝ հավայ. *kai* - ռապան. *tai* «ծով», հավայ. *kanaka* - ռապան. *tagata* «տղամարդ», հավայ. *keela* - ռապան. *teera* «այս», հավայ. *akua* – ռապան. *atua* «աստված», հավայ. *Kahiki* - ռապան. *եւ տահիտ*. *Tahiti*, հավայ. *make* - ռապան. *mate* «մեռնել», հավայ. *Kanaloa* - ռապան. *Taaroa*, հավայ. *Ku* - ռապան. *Tu*, հավայ. *Kane* – ռապան. *Tane* «գիցանուններ», հավայ. *kapu* - ռապանուի, տահիտի, մարկիզերեն *եւ այլն tapu* «արգելանք», հավայ. *iki* «փոքրիկ» – ռապան. *iti* «փոքրիկ», հավայ. *aki* «կծել, կրծել, պոկել» – ռապան. *ati* «կտրել, կոտրել, ջարդել»:

Այսպիսով, *t/k* հերթագայությունը հատուկ է թե՛ պոլինեզիական լեզուներին, թե՛ հայերենին, թե՛ պոլինեզերեն-հայերեն բառային ընդհանրություններին՝ այստեղից բխող հետեւություններով: Վերջինիս համաձայն՝ *Tafaki/Tavaki* անվան երկրորդ բաղադրիչի՝ հավայերեն *aki* «կծել, կրծել, պոկել» բառի համարժեքը ռապանուի *եւ այլ պոլինեզիական լեզուների ati* «կտրել, կոտրել» բառն է: Այն ունի նաեւ *aati*, *hati*, *hahati* (*ha-hati*), *hatihati* (*hati-hati*) զուգաձեւեր, որոնց հայերեն տառացի զուգահեռները գրաբարյան -աա, հաա արմատներն են՝ «հատել, կտրել» իմաստով: Գ. Զահուկյանը հաա բառի մասին գրում է՝ «Թերեւս փոխառություն խեթերենից կամ մերձավոր լեզվից. հմմտ. խեթ. *hattai* «հատել, ծակել, կտրել»»⁵¹: Սակայն ռապանուերենում պահպանված հնագույն արմատների հետ տառացի նույնությունը (*ati* - -աա, *hati* - հաա), ինչպես նաեւ վերջիններիս հավայերեն *aki* համարժեքի բնիկ հայերեն խած-, կիծ-, կուծ- եւ -ակ զուգահեռները վկայում են, որ այն եւս բնիկ հայերեն արմատ է եւ փոխառությունը կատարվել է հակառակ ուղղությամբ՝ արդեն իսկ փաստված հ/խ հերթագայությամբ. ռապան. *hati* = հայերեն հաա (*h > h*) > խեթերեն *hattai* «հատել, ծակել, կտրել»:

Այսպիսով՝ պոլինեզիական առասպելական հերոսի *Tafaki/Tahaki* անվան *aki* բաղադրիչն այլ պոլինեզիական լեզուներում հնչում է *ati*, այդ երկուսն էլ ունեն թե՛ բնիկ հայերեն, թե՛ ենթադրաբար փոխառություն համարվող նույնաձագում եւ նույնիմաստ զուգահեռներ, ինչը կարելի է համարել վերջիններիս բնիկության վկայություն:

Ավելին՝ հայերենը պահպանել է պոլինեզերեն *aki* եւ *ati* արմատների (*a > e > i*) ձայնդարձի բոլոր աստիճանները (տե՛ս աղյուսակները).

⁵¹ Գ. ԶԱՀՈՒԿՅԱՆ, Հայերեն ստուգաբանական բառարան, Երեւան, 2010, էջ 450:

Պոլինեզե- րեն	<i>Aki</i> «կծել, կրծել», «պոկել»	^{*52} <i>eki</i> -	<i>Iki</i> «փոքրիկ»
Գրաբարյան	-ակ փոքրա- ցուցիչ մասնիկ (գետակ, աղիւ- սակ, տնակ գաւառակ եւլն),	-ել փոքրացուցիչ մասնիկ (տղեկ, տղայեկ)	-իկ փոքրացուցիչ մաս- նիկ, (տղայիկ, աղջիկ, փոքրիկ) -իկ պատկանելություն ցույց տվող մասնիկ (պարսիկ, հնդիկ, խափշիկ, խուժիկ եւ այլն)
Պոլինեզե- րեն	<i>Ati/hati</i> «հա- տել, կտրել, կոտրել»	^{*eti} -	<i>Iti</i> «փոքրիկ»
Գրաբարյան	-աա (կոնատ, ոտնատ, պո- շատ, պնշատ, փայտատ) հաա — հատել «կտրել» բառի արմատը	էա «յատանելը», որից՝ էտել «որթատունկի ավելորդ մատները կտրելը, էտում» ⁵³	-իա պատկանելություն ցույց տվող մասնիկ (քասիտ, քուշիտ, հե- թիտ, սեմիտ եւ այլն)

Պոլինեզերեն *aki* «կծել, պոկել»/*ati* «հատել» արմատների ձայնդար-
ձային *iki/iti* «փոքրիկ» տարբերակերի վերջնահնչյունի օրինաչափ ան-
կումով ստանում ենք *it* եւ *ik* նույնածագում մասնիկներ⁵⁴ (հավելված 2),
որոնց հայերեն տառացի զուգահեռները հայերենի -իտ եւ -իկ վերջածանց-
ներն են (տեղին ենք համարում հիշեցնել, որ դեռեւս հեռավոր 1988-ին
այս մասնիկների նույնածագում լինելու վերաբերյալ ենթադրություն էր
հայտնել Հովհ. Կարազյուզյանը⁵⁵):

Համապոլինեզիական բառապաշարին պատկանող *iti* «փոքրիկ»
իմաստակիր բառի վերջնահնչյունի անկումով ստացվող հայերեն -իտ մաս-
նիկից էլ տ-ի հետագա շնչեղացմամբ ստանում ենք Դավիթ անվան -իթ
վերջավորությունը:

⁵² Աստղանիշով նշված են այն արմատները, որոնք մեզ չհաջողվեց գտնել պոլինեզիական
լեզուներում, սակայն դա չի նշանակում, որ դրանք գոյություն չունեն:

⁵³ Ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան, Երեւան, 1972, էջ 84:

⁵⁴ Լ. ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ, Հայ-պոլինեզյան լեզվամշակութային ընդհանրություններ, Երեւան,
2015, էջ 173–174:

⁵⁵ Հովհ. ԿԱՐԱԳԵՈՋՅԱՆ, Սեպագիր տեղանուններ Հայկական լեռնաշխարհում եւ հարա-
կից տարածքներում, հտ. 1, 1, Երեւան, 1988, էջ 174:

Այսպիսով, հայերենի -իկ/-իա մասնիկների նախաձեւերը պահպանված ենք գտնում հնագույն պոլինեզյան լեզուներում, ի դեմս *aki* «կծել, կրծել, պոկել»/ *ati* «կոտրել, կտրել» > *iki/iti* «փոքրիկ» լիթմաստ բառերի:

Մեր կարծիքը հաստատող փաստեր ենք համարում նաեւ պոլինեզերեն-հայերեն հետեւյալ զուգահեռները.

նախապոլինեզերեն **riki*, մաորի *riki*, տուամոտու *riki*, «բեկոր, կտոր», անուտան *riki*, ռապանուի *riki* «փոքրիկ» = հայերեն -րիկ նվազական մասնիկ եւ

սամոա *li'i*, հավայերեն *liki*, սիկահանա *liki*, տուվալու *foliki*, նանուամէա *foliki* «փոքրիկ» = հայերեն -լիկ նվազական մասնիկ (կարծում ենք՝ տեղի է ունեցել հետեւյալ զարգացումը. ռապանուի եւ այլ պոլինեզյան լեզուներ *iki* (+r) > *riki* (r>l) > հավայերեն եւ այլ լեզուներ՝ *liki* «փոքրիկ» = հայ. լիկ «փոքրացուցիչ մասնիկ»)⁵⁶:

Առանձին գործածություն եւ բառիմաստ ունեցող պոլինեզերեն այս բառերի հետ հայերենի մասնիկների ձեւաիմաստային լիակատար նույնությունը վկայում է հօգուտ մեր այն կարծիքի, որ

ա) պոլինեզիական լեզուներն արտացոլում են վաղնջագույն հայերենյան լեզվավիճակը եւ իրավամբ սկզբնաղբյուրի արժեք ունեն հայերենի համար եւ

բ) սխալված չենք լինի, եթե վերոհիշյալ բառերից առաջացած նույնաժառանգ եւ նույնիմաստ մասնիկներին բնիկ հայկական ծագում վերագրենք:

Ամփոփելով՝ կարելի է արձանագրել, որ հավայերեն *aki*, ռապանուերեն *ati* բառերը համապատասխանաբար ունեն «կծել, կրծել, պոկել» եւ «կտրել, հատել» իմաստներ, իսկ դրանց ձայնդարձային տարբերակները՝ հավայերեն *iki*, ռապանուերեն *iti* բառերը՝ «փոքրիկ»: Լեզվաբանական տեսակետից միանգամայն հասկանալի եւ օրինաչափ է հավայերեն *aki* «կծել, կրծել, պոկել»//ռապանուերեն *ati* «կտրել, կոտրել, հատել» եւ հավայերեն *iki*, *liki* «փոքրիկ»//համապոլինեզիական *iti* «փոքրիկ» իմաստային զարգացումը:

Այսպիսով՝ Դավիթ անվան -իթ վերջածանցի նախաձեւը նախաավատորոնեզերեն **itik*, նախապոլինեզերեն **iti*, նաեւ պոլինեզիական լեզուներում պահպանված *aki* «կծել, պոկել» = *ati* «կտրել, կոտրել, հատել»

⁵⁶ Լ. ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ, Հայ-պոլինեզյան լեզվամշակութային ընդհանրություններ, Երեւան, 2015, էջ 174:

բառերն են եւ հատկապես վերջինիս ձայնդարձային տարբերակը՝ *iti* «փոքրիկ» արմատը, որին համապատասխանում է հայերեն -իտ վերջածանցը (տե՛ս արդեն նշված Տավիտ տարբերակը), վերջինից էլ, *t*-ի շնչեղացմամբ ստանում ենք հայերեն Դավիթ անվան -իթ մասնիկը:

Նկատենք նաեւ, որ այս անձնանունը հայերենում միակը չէ, որ կազմված է -իթ վերջածանցով: Հիշեցնենք հայերեն Տիրիթ⁵⁷, Անձիթ⁵⁸, Մարդիթ⁵⁹, Արտիթ արական անձնանունները: Հատկանշական է, որ առաջին երեք անձնանուններում դեռեւս նշմարելի է -իթ վերջածանցի «փոքրիկ» իմաստը. Տիրիթ՝ «փոքրիկ Տիր», Անձիթ՝ «փոքրիկ Անձ» եւ Մարդիթ՝ «փոքրիկ Մարդ»:

Ի մի բերելով վերոշարադրյալը՝ կարելի է արձանագրել, որ հայերեն Դավիթ անունն ստուգաբանվում է երկու բնիկ հայերեն բաղադրիչներով. *Tau – Saw* (թավ) /տե՛ս «Ժամանակ» + *aki/ati/iti* - -իտ (-իթ) «փոքր» եւ, ըստ այդմ, նշանակում է «Տե(ողություն), ժամանակաշրջան փոքր» կամ, որ նույնն է՝ «փոքր տե(ողություն)/ ժամանակաշրջան»:

Դավիթ անվան բնիկ հայկական ծագման կողմնակի ապացույցներ կարելի է համարել ոչ միայն նրա՝ ազգային տիեզերավեպի ամենասիրված հերոսի անուն լինելու հանգամանքը, ոչ միայն վերջինիս առանձնակի մեծ տարածվածությունը հայոց մեջ անցյալում եւ այժմ, այլեւ այն փաստը, որ հայոց մեջ այդ անունը կրել են հիմնականում հոգեւոր հայրեր, իշխանազուն այրեր, զորավարներ, անվանի գիտնականներ եւ այլն⁶⁰:

Շարունակությունը՝ հաջորդիվ

⁵⁷ Հ. ր. ԱՃԱՌԵԱՆ, Հայոց անձնանունների բառարան, հտ. Ա., Երեւան, 1942, էջ 167:

⁵⁸ Նույն տեղում, էջ 23:

⁵⁹ Նույն տեղում, էջ 242: Ն. Ա.ԴՈՆՅԱՆ, Երկեր, հտ. Գ., Երեւան, 2008, էջ 16:

⁶⁰ Հ. ր. ԱՃԱՌԵԱՆ, Հայոց անձնանունների բառարան, հտ. Ա., Երեւան, 1942, էջ 21–62:

